

Något om årets första fjärilar på Stockholms breddgrad.

1. Dagfångst.

När skall man börja söka efter de tidigt flygande fjärilarna? Ja, svaret måste bli olika, beroende dels på var man är bosatt, dels på vinterns beskaffenhet för året. Det är givet, att man i södra Sverige kan börja fjärilsamlandet tidigare än i mellersta och norra delarna av landet, och även är det klart, att en mild vinter och tidig vår måste locka fram fjärilarna förr än en kall vinter med mycket snö och is, som fördröja vårens ankomst.

Den just tilländalupna vintern var ju till mitten av januari mild och frostfri för större delen av Sverige, åtminstone söder om Dalälven. Också sågs sorgmanteln flyga dagarna före jul i södra Dalarna; svartprickiga plattflyet *Conistra vaupunctatum* togs ute själva nyårsnatten i Stockholmstrakten, en näselfjäril fladdrade på Hötorget i Stockholm ännu den 15 januari, i slutet av samma månad togs vid 7 graders kyla i en timmerskog i södra Östergötland en citronfjäril och en solig dag en vecka senare flög en sorgmantel i Linköpingstrakten. Fortsatte vi till Skåne, kunde säkerligen antalet vinterflygare ytterligare utökas.

För Stockholmstraktens vidkommande kan man i slutet av mars eller början av april med någon utsikt till framgång pröva sin lycka som fjärilfångare. Soliga dagar, medan snön ännu ligger kvar på nordsluttningarna, flyga av de övervintrande dagfjärilarna särskilt näselfjäriln, sorgmanteln och citronfjäriln. I synnerhet näselfjäriln brukar då visa sig för söndagspromenerande på landsvägen och »kommer i tidningen» — med porträtt — som ett vårens förbud. Man kunde med lika stor rätt anse fjäriln för en hälsning från förra sommarens heta solskensdagar, ty då, någon gång i juli eller augusti, sprängde den sitt pupphölje och levde några veckor bland markens blomster för att sedan söka sig vinterkvarter på något undangömt ställe, ett hål i en mur, ett ihåligt träd eller annan skyddad plats. Här inväntar fjäriln våren och kan »ligga i ide» ända till nio månader.

Ge vi oss litet ifrån landsvägen in i terrängen, möta vi sannolikt snart enstaka exemplar av sorgmanteln, som segla omkring tämligen högt bland de kala träden och då och då sätta sig på en stam med utbredda vingar, och citronfjärilar se vi litet varstans, mest flygande på manshöjd i en smula vinglig sicksackflykt. De flesta äro citrongula hanar, men även en och annan av de mera blekt gröngula eller nästan vita honorna se vi. Medan sorgmanteln

lägger sina ägg i större samlingar runt kvistar av i synnerhet björk och sälg, lägger citronfjäriln sina enstaka eller några tillsammans på undersidan eller skaften av brakvedens blad, mera sällan på den andra *Rhamnus*arten, *cathartica*, vägtorn.

Bland de tidiga vårvinterflygarna finna vi även körsbärsfuksen, *Vanessa polychloros*, nässeljärilns större »kusin», något senare brukar vinbärsfuksen, *Polygonia c-album*, och jungfrun, *Vanessa io*, vakna. Någon gång träffar man även ett mer eller mindre avfluget exemplar av den storfläckiga pärlemorfjäriln, *Argynnis latonia*, den enda av detta artrika släkte, som hos oss funnits övervintrande som fjäril. I vanligaste fall tillbringar den sannolikt vintern som larv eller puppa.

Nu äro alla våra övervintrande dagfjärilar presenterade. Deras levnadslöpp överensstämmer i stort sett med nässeljärilns. De äro för allmänt kända, att jag här skulle gå närmare in på dem och deras fångst. Man får dem ju för övrigt i bättre skick på hög- och sensommaren.

Här kan lämpligen omnämnas de två dagflygande flickfjärilarna, *Brephos parthenias* och *notha*, den förra i björkbestånd, den senare i aspdungar. I systemet ställas de numera främst bland mätarne. Då de fladdra omkring i solskenet, påminna de med sina gulröda svarttecknade bakvingar på litet håll om nässeljärilar. Men de flyga högre och äro svåra att komma åt. Där singlar i alla fall en ned tämligen lågt mot några gungande kvistar av en hängbjörk och — med ens är den som bortblåst. Man tycker det är besynnerligt att en så pass brokig fjäril som med ett trollslag kan försvinna mitt för ens näsa. Man tittar noga på kvisten, där man tycker den borde sitta, den finns där inte. Förargad skakar man kvisten — och med några hastiga vingslag försvinner fjäriln och ännu en högt upp över träden. Den har sitt eget sätt att dölja sig då den vilar, den smäckra flickfjäriln. Den sätter sig längs kvisten, om vilken den blixtnabbt slår ihop sina vingar, skylande de brokiga bakvingarna under de svart- och gråmelerade främre. Dessa fjärilar ha övervintrat som puppor, men börja kläckas redan i april, i regel dock ej förrän i senare hälften.

Bland aspbuskar, särskilt på fuktig och bergig mark, flyger samtidigt med föregående även vårmätaren *Epirranthis diversata (pulverata)*. Med sakta fladdrande flykt tar den sig fram på låg höjd bland buskar och snår och låter sig lätt fångas.

Inom spinnarnas grupp finnas även några arter, som kläckas tidigt på året och flyga om dagen. Störst av dem är skäckspinnaren, *Endromis versicolora*, vars större hona blir ända till 90 mm. mellan vingpetsarna. Ätminstone hanen flyger i fullt dagsljus, den trögare honan sitter kanske lågt ned på någon trädstam eller t. o. m. nere bland markvegetationen, i gräset eller ljungen, och

väntar vad som komma skall. Vill man särskilt lägga an på denna bruna, vitskäckiga art, som saknas i många samlingar, bör man ej vara för sent ute på dagen. Fjärilarna flyga visserligen större delen av dagen, men fram på eftermiddagen äro de flesta hanarna i mycket dåligt skick — för samlingen. Skäckspinnarnas älsklings-tillhåll är en med björk och diverse buskar bevuxen backslutning, i synnerhet om denna gränsar till en sumpmark, fuktig äng eller bäck, ty fjäriln älskar fuktighet. När morgonsolen under några timmar värmt upp jord och luft komma de första hanarna sättande i vild flykt. Det blir en verkligt ansträngande morgongymnastik för den som ger sig i kast med att förfölja en sådan hane. Han störtar kanske rakt på ett träd, slår emot och fortsätter helt vim-melkantig i en stor båge över ens huvud ned på marken, för att i nästa ögonblick liksom studsas upp och rusa rakt igenom en törn-rosbuske. Helt oförmodat kan han sätta sig på en kvist och låta taga sig med händerna. Lyckas man på ett eller annat sätt in-fånga fjäriln, ser den i många fall helt bedrövlig ut, avskavd och med trasiga vingkanter. Ju mer vanvettigt fjäriln bär sig åt, dess säkrare kan man vara, att en hona ej är långt borta. Undersök därför basen av trädstammar och marken närmast dem, där den klumpiga honan, kanske direkt kommen ur puppan och ännu ej fullt utvecklad sitter och utstrålar de magiska dunster, som göra de arma hanarna alledes yra i huvudet och komma dem att helt förlora besinningen. Hon upptäcks snart av en hane och efter en timmes intim förening flyger hanen bort för att snart dö. Ho-nan har nu ingen tid att förlora, hon har ej längre någon drag-ningskraft på eventuella friare och har på grund av sina förkrympta mundelar, liksom hanen, ingen möjlighet att intaga någon näring. Redan efter några minuter börjar hon äggläggningen. Sitt förråd av 150—180 ägg lägger hon i grupper på 25—30 stycken runt kvistar av björk, sällan al, ibland nära marken. Efter varje avlagd äggportion flyger hon, med allt lättare kropp, längre och längre bort, spridande sin avkomma över så stort område hon hinner och orkar. När äggläggningen är slut, är honan det också; man finner någon gång på skogsstigen en halvdöd hona med tunn, sladdrig, tom bakkropp: hon har fyllt sin mission och har ingenting att leva för längre.

En annan spinnare med liknande uppträdande, levnadssätt och förekomsttid är påfågelspinnaren, *Eudia pavonia*, den är dock ej så nogräknad med lokalen. I april, eller ännu tidigare, är också björkspinnaren, även bärande det föga poetiska namnet ullgumpen, *Eriogaster lanestris*, färdig att lämna sin kokong, i vilken fjäriln redan före vintern ligger fullt utbildad inom pupphöljet. Om man också ej så ofta ser fjäriln, påträffar man ej sällan, om man har ögonen med sig, dess äggsamling. Denna ser ut som en grå, ullig

förtjockning, kanske ett par centimeter lång, nära spetsen av en kvist av björk, sälg eller undantagsvis någon annan buske. Runt kvisten läggas äggen i täta spiraler och mot deras klibbiga yta gnider honan sin bakkropp, vars mäktiga analtofs får släppa till hela sitt förråd av fin, glänsande, krullig »ull» för att bilda en tät filt kring äggen, skyddande dem mot nattfroster och fiender. På marken under en sådan äggsamling kan man finna den döda honan.

Genom att noga granska plank, telefonstolpar, stenmurar och trädstammar kan man om dagen överraska en hel del nattflyn och mätare i vila. De flesta av de förra får man dock betydligt lättare nattetid, som nedan skildras. Så tidigt som i februari finner man stundom nykläckta exemplar av grå fjädermätaren, *Phigalia pedaria*, med sin obevingade hona. Fram i mars komma de s. k. vintermätarna, den »lurviga», *Lycia hirtaria*, mycket lik föregående men med bevingad hona och den sällsynta »brunkantade», *Biston strataria*, jämte den även tämligen sällsynta grågula frostmätaren, *Erannis marginaria*, alla i fraicha toaletter. I början av april kan man på trädstammar o. s. v. »plocka» fina exemplar av bl. a. björkgulhornspinnaren, *Polyploca cinerea (flavicornis)*, vårtaggflyet, *Brachionycha nubeculosa* och asplombmätaren, *Lobophora carpinata*. I slutet av månaden eller början av maj träffar man de övervintrade gröna fältmätarna, *Cidaria miata* och *siterata* i ofta något urblekt dräkt samt fjolårsexemplar av vägtornsmätaren, *Triphosa dubitata*, medan samtidigt lavmätarna, *Boarmia cinctaria*, *bistortata* och *punctulata (scopularia)* liksom de små malmätarna, *Eupithecia lanceata*, *conterminata* och *vulgata* ståta i nya kläder. Förgäves har författaren sökt det för längesedan från Uppland och Dalarne uppgivna föränderliga smalvingeflyet, *Xylomania conspicillaris*, vilket lär kunna anträffas på trädstammar i början av maj; kanske har läsaren större tur.

Alla de nu uppräknade »stam- och plankfjärilarna» äro nattflygare. Med en lykta i ena handen och håven i den andra kan man efter mörkrets inbrott fånga dem längs en gångstig genom en ej för tätvuxen lövdunge. Bland de nattflygande fjärilarna finnas en hel rad övervintrare, särskilt inom nattflynas stora familj. De flesta av dem ha ej alls berörts ovan. Inomhus, särskilt i kallare, träffas ej sällan under vintern violettbruna flikflyet, *Scoliopteryx libatrix*. Med sina flikiga vingar och ganska granna dräkt i violettbrunt och orangegult brukar den tilldraga sig uppmärksamheten och hör också till dem, som ibland hedras med konterfej i tidningarna. Den övervintrar eljest bland visset löv. Det kan löna sig att på våren räfsa ihop gammalt löv och skaka om i ett säll. Utom flikflyet får man på detta vis ofta tag på trefläckade vågflyet, *Scopelosoma satellitia* och lingonplattflyet, *Conistra vacciniæ*, även de sällsyntare plattflyna *vaupunctatum* och *rubiginea* kan man

finna i sållet jämte representanter för träflyna, *Lithophane*, och mantelflyna, *Xylina*, så ock åtskilliga småfjärilar, ej minst de platta av släktet *Depressaria*. En hel del larver av skilda slag blir också bytet.

Största utsikter till rik fångst har man vid och efter mörkrets inbrott, om man uppsöker några blommande sälgbuskar eller prövar sin lycka med lockbetesfångst. I en kommande uppsats skall redogöras för dessa fascinerande fångstmetoder.

FRITHIOF NORDSTRÖM.

Koloradoskalbaggen.

Någon gång i början av 1820-talet deltog den amerikanske entomologen Thomas Say i en expedition till de då ännu nästan alldeles utforskade Klippiga bergen. Bland de skalbaggar, som han därvid påträffade, är särskilt en av stort intresse, nämligen en centimeterlång chrysomelid med omväxlande gula och svarta längsstrimmor på täckvingarna. Den beskrevs av Say år 1824 såsom *Doryphora*¹ *decemlineata* — den 10-strimmiga — en art, som vi kanske känna bättre till under namnet koloradoskalbaggen. Varken Say eller någon annan anade då att denna skalbagge vid seklets slut skulle ha spritt sig över större delen av kontinenten, ödeläggande alla potatisodlingar i sin väg, och att den upprepade gånger även skulle ha tagit sig över till Europa.

Hur detta gick till är en ganska intressant historia, men innan vi övergå till den kan det vara skäl att ägna någon uppmärksamhet åt detta skadedjurs utvecklingshistoria och levnadssätt.

Såväl larverna som de fullbildade livnära sig av blad av växter, som tillhöra fam. *Solanaceae*. Både hanar och honor — det är ungefär lika många av vardera slaget — leva vanligen från ena sommaren till långt in på den andra och övervintra djupt nere i jorden. Honorna lägga ofta ägg både första och — framför allt — andra sommaren. I undantagsfall kan en hona lägga sammanlagt inemot ett par tusen ägg — rekordsiffran är 1879 — men vanligen lägger hon blott mellan 500 och 1000. Äggen äro gula, långsträckta, halvannan millimeter långa och fästas gruppvis på bladens undersida. Deras utveckling tar i bästa fall ej mer än 8 dagar. De nykläckta larverna äro små och klumpiga och intensivt blodröda med undantag av huvudet, benen, ryggplåtarna på de båda främre mellankroppsringarna samt ett par rader fläckar på

¹ Släktnamnet är numera *Leptinotarsa*.